

Necmiye ÖZBEK ARSLAN-Fazile EREN KAYA (Ed.), **Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt**, Çanakkale, 2023, 418 sayfa. ISBN: 978-625-6905-85-6

Oğuzhan ET*

Kelime karşılığı “ev halkı” demek olan “ehl-i beyt”, Ahzâb suresinin 33. ayetinin nüzulü sonrasında Hz. Muhammed’in ailesini temsil eden bir terim hâlini almıştır. Ancak bu kavramın kimleri kapsadığına dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir görüşe göre ehl-i beyt; Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den oluşurken, başka bir görüşe göre bu kişilere ek olarak Ebû Tâlib, Akîl, Ca’fer, Abbas ve onların aileleri ile Abdullah b. Mes’ûd ve Selmân-ı Fârisî de ehl-i beyte dahildir. Şîî âlimlerinin görüşüne göre ise bu kavram; Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve diğer dokuz imamı içermektedir (Öz, 1994, s. 498-499). Kapsamı ne olursa olsun, ehl-i beyt kavramı Müslümanlar için her zaman muteber bir yere sahip olmuştur.

Ehl-i beyt konusu üzerine pek çok akademik çalışma, sempozyum, kongre gerçekleştirilmiştir. Müstakil araştırmalar dışında bütünlükçü bir yaklaşımla yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlara *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*’nin 2004 yılında çıkan “Ehl-i Beyt Özel Sayısı” ve bir yıl sonra bu girişimin bir neticesi olarak yapılan “Ehl-i Beyt Sempozyumu”, Gülgün Uyar’ın *Ehl-i Beyt: İslam Tarihinde Ali-Fatıma Evladı* (2018) adlı eseri gibi çalışmalar örnek gösterilebilir. Eski Türk edebiyatı özelinde ise çeşitli divanlarda ehl-i beyt sevgisi üzerine yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte Müjgân Cunbur’un konuyu daha geniş bir kapsamla ele aldığı “Klâsik Edebiyatımızda Ehl-i Beyt Sevgisi” başlıklı yazısı dikkat çekmektedir (1996). Ancak bu tür müstakil çalışmaların, yüzyıllarca süren ve ehl-i beyte duyulan muhabbeti daima aksettiren klasik şiir geleneği için yeterli olmayacağı açıktır. Necmiye Özbek Arslan ve Fazile Eren Kaya’nın editörlüğünde Paradigma Akademi tarafından Temmuz 2023’te yayımlanan *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt* başlıklı kitapla, bu alanda hissedilen boşluğu giderme noktasında önemli bir adım atılmaktadır. Eski Türk edebiyatı uzmanı 13 araştırmacının katkılarıyla hazırlanan bu eser, Kerbela olayının gerçekleştiği Muharrem ayında çıkmasıyla da ayrı bir anlam taşımaktadır. Bu tür bir çalışmanın varlığı, konu üzerine daha pek çok araştırmanın yapılabileceğini de işaret etmektedir. Nitekim editörlerin “Ön Söz”de belirttiği üzere bu kitap, klasik Türk edebiyatında ehl-i beyt literatürüne bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır (ii).

Klasik Türk edebiyatı sahasında belli bir tema/konu çerçevesinde farklı araştırmacıların katkısıyla gerçekleştirilen çalışmaların, ele alınan meselenin farklı boyutlarıyla incelenip çeşitli cephelerden incelenmesi ve aydınlatılmasında yarar

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü- Ankara/TÜRKİYE. E-posta: oguzhanet@hacettepe.edu.tr., ORCID ID: 0000-0002-7547-0643
Makalenin Geliş Tarihi: 10.07.2023 – Makalenin Kabul Tarihi: 10.10.2023
DOI: turkbilgi.1409905

sağladığı muhakkaktır. Bu tür bir çalışma olan *Klasik Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt*'in içerdiği yazıların içerikleri şu şekilde özetlenebilir:

Ahmet İÇLİ – *Klasik Türk Şiirinde Ehl-i Beyt Kavramı (Sözlüksel) Alanı ve Ehl-i Beyt İmgesinin Görüntü Seviyeleri* (1-115): Bu çalışmada İÇLİ, kuramsal bir çerçeve sunarak “ehl-i beyt” ve “âl-i abâ” kelimelerinin anlamlarını vermiş ve bu kavramlarla hangi kişilerin kastedildiği üzerinde durmuştur. Yazar, ilk bölümde ehl-i beyt ile ilgili akla gelebilecek tüm kavramları tasnif edip açıklayarak ehl-i beyt kavram alanını tespit etmiştir. Bu sırada ehl-i beyt kavramının dinî, siyasi ve mezhepsel arka planını sunmuştur. İÇLİ, çalışmanın ikinci bölümünde ise çeşitli şairlerden aktardığı, ehl-i beyt imgesinin benzetmelik ve istiare unsuru olarak kullanıldığı örnekler üzerinden ehl-i beyt kavramının görüntü seviyelerini incelemiştir.

Mustafa KARA – *Şemseddin Mısri ve Aktâb-ı Erbaa* (117-139): Bu çalışmada yazar, 19. yüzyıl şairlerinden, Mısri Dergâhı'nın son şeyhi olan Mehmed Şemseddin Ulusoy'un Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in mevlitlerinden oluşan *Mesâr-ı Şemsu'l-Mısri Fi'l-Mevlidi'l-Muhammedî* adlı eserini tanıtmış ve bu hamzenin son dört mevlidinin (Aktâb-ı Erbaa) metni ile Hüseyin Vassâf Bey'in bu mevlitler üzerine şaire yazdığı tebrik mektubunu aktarmıştır.

M. Fatih KÖKSAL – *H. Ali ve Ehl-i Beyt Âşığı Bir Kadın Şair Sadberg Hanım ve Cöngü* (141-162): Köksal, bu yazıda Sadberg Hanım'ın derlediği cöngüdeki kısıtlı bilgilerden hareketle şairenin hayatına dair bilgiler sunmuş ve söz konusu cöngü tanıtmıştır. Sadberg Hanım'ın başka şairlerden derlediği ve kendisine ait olan şiirlerin çoğunun ehl-i beyt sevgisini yansıttığını belirten yazar, bu şiirlerden örnekler aktarmıştır. Köksal, ayrıca bir kadın şairin elinden çıkmış olması yönüyle de bu cöngün taşıdığı ehemmiyete işaret etmiştir.

Bahir SELÇUK – *Eşref Paşa Divanı'nda Yer Almayan H. Ali ve H. Hüseyin'le İlgili Manzumeler* (165-176): Yazar, bu çalışmada Encümen-i Şu'arâ şairlerinden olan ve ehl-i beyte olan sevgi ve saygısını şiirlerine de aksettiren Eşref Paşa'nın, *Divan*'ında yer almayan şiirlerini literatüre kazandırmıştır. Selçuk; Hz. Hüseyin için bir mersiye, Hz. Ali için bir medhiye ile Arapça ve Farsça ikişer beyitten oluşan bu manzumeleri biçim ve içerik yönünden tanıtarak çevriyazılı metinlerini sunmuştur.

Âdem CEYHAN – *Samih Rifat'ın Bir Nefesi ve Yahya Kemal'in İthâf Adlı Şiiri* (177-209): Bu yazıda Ceyhan, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi şairlerinden Bektaşî tarikatına mensup Samih Rifat'ın altı kıtalık “Nefes”ini incelemiş, Yahya Kemal'in bu nefese naziresi olan “İthâf” başlıklı şiirine yazdığı mizahi şerhi de ekleyerek günümüzde edebiyat eğitimi almış kişilerin dahi eski şiiri anlamakta güçlük çekmesine bir eleştiri yöneltmiştir. Yazar, bu mizahi şerhten sonra “İthâf”ı detaylı bir şekilde açıklayarak örnek bir metin şerhi sunmuştur.

Elif AYAN NİZAM – *Divan Şiirinde H. Hasan* (211-265): Bu çalışmada yazar; Hz. Hasan'ın ailesi, doğumu, ismini alışı, doğum tarihi ve yeri, lakapları, Hz. Muhammed ile ilişkisi, güzelliği, hilyeleri, ilmi, halifeliği, şehit edilmesi, kendisine duyulan sevginin şiirlere yansımaları, medhiyelerde benzetmelik olarak kullanılması, kendisinden bahsedilen eserler gibi pek çok yönüyle divan şiirindeki yansımalarını, örnek beyitler üzerinden incelemiştir.

Hakan YEKBAŞ – *Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt (H. Ali, H. Fâtıma, H. Hasan ve H. Hüseyin) Mevlidleri* (267-299): Yekbaş bu çalışmasında, müellifi tespit edilen mevlitlerden Hz. Ali için yazılan 9, Hz. Fâtıma için yazılan 4 ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin için yazılan 1 eseri ele almıştır. Yazar, bu mevlitleri detaylı bilgiler vererek tanıtmış ve Hz. Muhammed'e yazılan mevlitlerin bu eserlere tesirine değinmiştir.

Mehtap ERDOĞAN TAŞ – *Manzum Hilyelerde Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin* (301-316): Bu yazıda yazar, kısaca hilye yazma geleneği hakkında bilgi verdikten sonra Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den bahseden manzum hilyeleri tanıtmış ve bu eserlerde anlatıldığı şekilde Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in fiziksel tasvirlerini aktarmıştır.

Ozan YILMAZ – *Sürgünü Unutturan Hüzün: Keçecizâde İzzet Molla'nın Kerbela Mersiyesi* (317-338): Bu çalışmada Yılmaz, klasik Türk edebiyatında maktellerden kısaca bahsedip Keçecizâde İzzet Molla'nın Keşan sürgününde yazdığı *Mihnetkeşân* adlı mesnevisinde yer alan 64 beyitlik Kerbela mersiyesini yorumlamıştır.

Necmiye ÖZBEK ARSLAN – *Şi'r-i Hüzn-Engîz: Leylâ Hanım Dîvânı'nda Ehl-i Beyt Sevgisi ve Ağıt Söylemleri* (341-359): Bu yazıda Arslan, 19. yüzyıl divan şairi Leylâ Hanım'ın *Divan*'ındaki ehl-i beyt ile ilgili şiirlerini ele almıştır. Çalışmayı iki bölüme ayıran yazar, ilk kısımda Leylâ Hanım'ın ehl-i beyte duyduğu sevgiyi aksettiren şiirlerini, ikinci kısımda ise ehl-i beyte yazdığı iki mersiyei incelemiştir.

Fazile EREN KAYA – *Muhammediye'de Ehl-i Beyt* (361-374): Kaya, bu çalışmada 15. yüzyıl şairlerinden Yazıcıoğlu Mehmed'in siyer tarzındaki mesnevisi *Muhammediye'de* ehl-i beytin ele alınış şeklini beyit örnekleri aktararak incelemiştir.

Özer ŞENÖDEYİCİ – *Hangi Nesîmî Ehl-i Beyti Daha Çok Severdi?* (375-390): Çarpıcı bir başlığa sahip olan bu yazıda Şenödeyici, 14. yüzyıl Hurûfî şairi Nesîmî'ye atfedilen, aynı mahlaslı Şii-Alevî meşrepli başka şairlerin şiirlerinin ayıklanması hususunda ne yapılması gerektiğini, Nesîmî'nin *Mukaddimetü'l-Hakâyık*'ı ve şairin yakın tanığı Refî'nin *Beşâretnâme*'sinden hareketle göstermiştir. Âdeta bir kılavuz gibi hazırlanan bu çalışmada yazar, araştırmacıları Nesîmî hakkında yapılacak çalışmalarda daha dikkatli olmaya davet etmiştir.

Mesut ALGÜL – *Ehl-i Beytin Gözünden Ehl-i Beyt: Divan Sahibi Nakibüleşraf Şairler ve Şiirlerinde Ehl-i Beyt* (393-418): Yazar bu çalışmada, kendileri de ehl-i beyt soyundan gelen ve nakibüleşraf unvanını taşıyan şairlerin ehl-i beyte bakış açılarını incelemiştir. Divanı günümüze ulaşan 7 nakibüleşraf olduğunu belirten Algül, bu şairlerden divanına erişebildiği Seyyid Mehmed Efendi, Ataullah Efendi, Ârif Hikmet Bey ve Es'ad Efendi'yi ele almıştır.

Yazıların içeriklerinden de anlaşıldığı üzere Nesîmî'den Leylâ Hanım'a, mevlitlerden hilyelere, kavram alanından metin şerhine kadar pek çok konu, şair, nazım şekli ve türü ele alınmış ve klasik Türk edebiyatında ehl-i beyt konusu geniş bir perspektiften okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Ahmet İçli'ye ait yazının ehl-i beyt kavramının çerçevesini belirleyen titizlikle hazırlanmış bir çalışma olması, konuya giriş açısından okuyucuya iyi bir hazırlık sağlamakta ve bu yönüyle eserde ilk yazı olarak tercih edilmesi oldukça isabetli görünmektedir. Söz konusu çalışmalar içerisinde iki kadın şairin ele alınması, eski Türk edebiyatında kadın çalışmaları yapan araştırmacılar için ayrı bir önem arz etmektedir. Üstelik cönk tertip eden ender kadın şairlerden Sadberg Hanım'ın bu kitapla tanıtılması, eserin değerini daha da artırmıştır. Girişte bahsettiğimiz ehl-i beyt terimi, bu kitaptaki yazılardan anlaşılacağı üzere, divan şairlerinin algılayışına göre Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i kapsamaktadır. Birbirinden bağımsız yazılar bir arada değerlendirildiğinde, divan şairlerinin ehl-i beyte yaklaşımına, ehl-i beyt kavramı ile çizdikleri sınırın ne olduğuna dair geniş bir perspektif kazanmak mümkündür. Dolayısıyla eser, bütüncül bir bakış açısıyla okunmaya müsaittir.

Çalışma, klasik Türk edebiyatı ile sınırlandırılmış olsa da ilahiyat ve tarih alanındaki araştırmacıların da yararlanabileceği bir kaynak durumundadır. Ancak kitabın genel okuyucuya hitap etmediği söylenebilir. Ahmet İçli'ye ait ilk yazı okuyucu için ehl-i beyt kavramı hakkında iyi bir zemin oluştursa da; söz konusu 13 yazı, eski Türk edebiyatından

birçok beyit örnekleri içermektedir. Bu beyitlerin pek çoğunun dil içi çevirisi yapılmıştır ancak okuyucunun meseleyi tam anlamıyla kavrayabilmesi için öncül bilgiye sahip olması ve eski Türk edebiyatı metinlerine aşina olması gerekmektedir.

Eserin klasik Türk edebiyatı sahasında ehl-i beyt üzerine yapılan diğer çalışmalardan farkı, hem bütünlüklü bir çalışma olması, hem de farklı araştırmacıların bakış açılarını bir arada bulundurmasıdır. Özgün ve yeni bilgiler içeren yazılardan oluşan, zengin bir içeriğe sahip bu kitap, alanında belli bir tema/konu üzerine yapılacak başka çalışmalar için bir örnek teşkil etmektedir. Büyük bir emek mahsulü olan bu değerli çalışmanın sonraki baskılarında dikkate alınabilecek bazı biçimsel düzenlemelere ihtiyaç duyduğunu da belirtmek gerekir. Özellikle bölüm numaralandırmalarında ve başlık formatlarında bir birlik sağlanması, imlada tutarlılık ve atıf sistemindeki küçük aksamaların gözden geçirilmesi eserin kalitesini daha da artıracaktır.

Böyle bir çalışmanın meydana gelmesini sağlayan Necmiye Özbek Arslan ile Fazile Eren Kaya ve yazılarıyla bu kitaba katkı sağlayan değerli akademisyenlere teşekkür eder, okuyucu için faydalı bir eser olmasını dileriz.

Kaynakça

- Cunbur, M. (1996). Klâsik edebiyatımızda Ehl-i beyt sevgisi. *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(24), 909-960.
- Öz, M. (1994). Ehl-i Beyt. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 10. İstanbul: TDV Yay. 498-501.
- Uyar, G. (2018). *Ehl-i beyt: İslâm tarihinde Ali-Fatma evladı*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.